

Villu Kõve
Riigikohus

Teie 22.05.2024 nr 5-24-3/3

Meie .06.2024 nr 2-8/24-10/2

**Arvamus põhiseaduslikkuse järelevalve
asjas nr 5-24-3**

Austatud Riigikohtu esimees

Õiguskomisjon kujundas seisukoha karistusseadustiku (KarS) § 141 lõike 2 sanktsiooni põhiseadusele vastavuse kohta oma käesoleva aasta 10. juuni istungil. Vaidlusalune säte on KarS § 141 lõige 2 punkt 1.

Esmalt märgin, et Riigikogu kujundas 2015. aasta aprillis kohtuasja [3-4-1-13-15](#) raames KarS § 141 lõike 2 sanktsiooni põhiseadusele vastavuse osas seisukoha. Õiguskomisjon on ka täna Riigikogu esitatud seisukohtadel, need on välja toodud 2015. a. 23.09 Riigikohtu otsuse punktides 19. -19.5.

Käesoleva kriminaalasjas raames märgib õiguskomisjon järgmist. Riigikogu võttis 20.02.2019 vastu karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu [658 SE](#). Eelnõu seadusena vastuvõtmise poolt hääletas 67 Riigikogu liiget, vastu ega erapooletuid ei olnud. Eelnõu 658 SE seletuskirja lk 6 märgitakse: „Eelnõuga lahendati küsimus KarS § 141 lõige 2 (vägistamine) põhiseadusvastasusest. Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 23. septembri 2015. aasta otsusega nr 3-4-1-13-15 tunnistati karistusseadustiku § 141 lõike 2 sanktsioon põhiseadusega vastuolus olevaks ja kehtetuks osas, milles see näeb noorema kui kümneaastase lapse suhtes sugulise iseloomuga teo vägivallata toimepanemise eest karistuse alammäärana ette vangistuse 6 aastat. Alates Riigikohtu otsusest tuleb sellise teo toimepanemise eest karistuse mõistmisel lähtuda karistusseadustiku üldosas sätestatud karistusliigi alammäärast (kolmekümnepäevane vangistus), mis on teo võimalikku raskust arvestades selgelt ebaproportsionaalne ning vajab tõstmist. Käesolevast otsusest tulenevalt esineb vajadus KrMS §-s 141 sätestatud kuriteokoosseisu või sanktsioonimäära muutmiseks, eelnõus tehti järgmised muudatused. KarS § 141 lõikes 1 sätestatud sugulise iseloomuga teoga seonduv sätestatakse eraldi süüteo koosseisus KarS §-s 141¹ (tahtevastane sugulise iseloomuga tegu). KarS § 141 lõike 1 koosseisuteoks jääb üksnes vägistamine (s.o inimese tahte vastaselt temaga suguühtesse astumine vägivallaga või ära kasutades tema seisundit, milles ta ei olnud võimeline vastupanu osutama või toimumust aru saama).

Tahtevastase sugulise iseloomuga teo kvalifitseeritud koosseisu (KarS § 141¹ lõige 2) korral avardatakse karistusraame, et tagada võimalus kohaldada konkreetsele teole vastavat karistust. Karistuse ülemmäär (15 aastat) jäetakse muutmata.“

KarS § 141 lõike 2 sanktsiooni legitiimne eesmärk on kaitsta isikuvabadust, isiku seksuaalset enesemääramise õigust (PS §-d 19 ja 20), eraelu (PS § 26), samuti isiku õigust füüsilisele ja

vaimsele tervisele (PS § 28). KarS § 141 lõike 2 punktis 1 nimetatud kuriteo toimepanemine riivab alaealise seksuaalse enesemääramise õigust, kehalist puutumatus ja tema vaimset ja kehalist tervist.

KarS Kommenteeritud väljaanne 2021.a. (J. Sootak ja P. Pikamäe) § 141 kommentaaris 1.1 märgitakse: „Lisaks kahjustab vägistamine nii füüsilist kui vaimset tervist kuna on olemuslikult kehaline rünne, mis tekitab hirmu, alandust jm negatiivseid emaotsioone, kusjuures välistatud ei ole ka tervisekahjustuse või psüühikahäire tekkimine vägistamise tagajärjel.“

Sama sätte kommentaar 1.2.1 toob esile, et KarS kehtestamisega loobuti suguuhte tõlgendamisest üksnes mehe ja naise vahelise vahekorra, pidades võimalikuks ka mehe vägistamist. Seega võib vägistamise tädeviijaks võib olla nii mees kui naine. Võimalik on ka samasoolise isiku vägistamine.

KarS § 141 lõikes 2 loetletud teod on rasked ning täna kehtiv sanktsioonimäär 6 – 15 aastat on mõeldud kohaldamiseks kõikidele lõikes 2 nimetatud tegudele.

Tuleb märkida ka, et kuigi praeguse kaasuse raames ei ole ohvri õnneks ilmnenuid raskeid tagajärgi, ei tähenda see, et teo negatiivsed tagajärjed ei või ilmneda tulevikus.

Igasugune vabadusekaotuslikku karistust ettenägev norm riivab PS § 20 lõikes 1 sätestatud isiku põhiõigust vabadusele. Piirang on proportsionaalne, kui see on saavutatava eesmärgi suhtes sobiv, vajalik ja mõõdukas.

Piirangu mõõdukuse üle otsustamisel tuleb ühelt poolt kaaluda legitiimse eesmärgi olulisust ja teisalt piirangu intensiivsust isiku jaoks. Kaaluda tuleb, kas KarS § 141 lõikes 2 sätestatud karistuse alammäär 6 aastat on mõõdukas abinõu alaealise seksuaalse enesemääramise õiguse tagamiseks.

Abinõu on vajalik kui eesmärki ei ole võimalik saavutada mõne teise, isikut vähem koormava abinõuga, mis oleks vähemalt sama efektiivne. Sanktsioonimäär valitud abinõuna on vajalik ja tõhus, et kaitsta alaealise seksuaalset enesemääramise õigust.

Karistusõiguse normide põhiseaduspärasuse hindamisel tuleb arvesse võtta seda, et süüteo koosseisule vastava karistuse määramisel on seadusandjale antud laialdane otsustamisvabadus. Seadusandja sätestatud karistumäärad kajastavad ühiskonnas aktsepteeritud väärtushinnanguid karistus-poliitiliste otsustuste vormis, mille kaudu parlament kujundab riigi karistuspoliitikat. Põhiseadusega vastuolus võiks olla üksnes selline materiaalõiguse säte, mida ei ole võimalik põhjendada kaitstava õigushüve väärtusega.

KarS § 141 lõike 2 punktis 1 antud piirangu eesmärk - kaitsta alaealise seksuaalse enesemääramise õigust, tema normaalset arengut ning näha ette karistus (vangistus) alaealise seksuaalse enesemääramise õiguse rikkumise eest, on kahtlemata sobiv abinõu eesmärgi saavutamiseks.

Tegemist on süüteoga, mis on kriminaliseeritud kõigis Euroopa riikides ning mille kriminaliseerimist nõuavad mitmed rahvusvahelised lepingud, millega Eesti on ühinenud nt. [Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2011/93/EL, 13. detsember 2011, mis käsitleb laste seksuaalse kuritarvitamise ja ärakasutamise ning lasteporno vastast võitlust ja mis asendab nõukogu raamotsuse 2004/68/JSK](#) ja [Laste kaitset seksuaalse ärakasutamise ja seksuaalse kuritarvitamise eest käsitlev Euroopa Nõukogu konventsioon](#).

Seadus võimaldab kohtul mõista igale konkreetsele isikule konkreetse teo eest õiglase karistuse. Kohtul on õigus mõista karistus ka alla alammäära erandlike asjaolude ilmnemisel, tingimisi või see asendada.

Olukorras, kus erandlike asjaolude esinemisel on võimalik mõista karistus alla alammäära, on kohtul piiratud võimalus lugeda karistus süüteo suhtes ebaproportsionaalseks ja sellest

tulenevalt põhiseadusevastaseks. Tegemist peab olema ilmse ebaproportsionaalsusega süüteo ja selle eest ette nähtud karistuse vahel. Sellise ebakõlaga käesoleval juhul tegemist ei ole. Asjaolu, et kõnealuses kohtuasjas neid võimalusi kasutada ei saanud, sest kaebealuse teos ei esinenud kohtu hinnangul erandlikke asjaolusid, mis oleksid võimaldanud tema suhtes mõista karistuse alla sanktsiooni alammäära või et tema teos esinesid asjaolud, mis tingisid tema teo kvalifitseerimise KarS § 141 lõike 2 punkti 1 järgi, ei anna alust väita, et KarS-i § 141 lõike 2 sanktsiooni alammäär oleks põhiseadusega vastuolus.

Nõustuda ei saa Tartu Ringkonnakohtu seisukohaga otsuse punktides 23 ja 24, et A teo puhul ei kohaldu KarS § 61 lõige 1, mis võimaldab erandlike asjaolude esinemisel mõista karistus alla KarS eriosa sättes ettenähtud sanktsiooni alammäära.

KarS §-s 61 antud täiendava õigusinstrumendi kasutamist karistuse individualiseerimiseks ei ole põhjust kõrvale jätta, seadus ei kirjuta ette millised peavad erandlikud asjaolud olema.

KarS § 61 eesmärgiks on võimaldada paindlikku õigusemõistmist. Kohtul on võimalus konkreetse kaasuse raames tuvastada erandlike asjaolude olemasolu ja kasutada seda õigusemõistmisel.

Samuti ei saa nõustuda Tartu Ringkonnakohtuga järeldusega otsuse punktis 38, et KarS § 141 lõikes 2 sätestatud karistust ei ole võimalik individualiseerida, sest seda takistab KarS § 73 ja 74 tõlgendamisel kujunenud kohtupraktika. Riigikohtu otsus [3-1-1-99-06](#) punkt 18:

„Riigikohtu senises praktikas on asutud seisukohale, et karistuse kandmisest tingimuslik vabastamine võib üldjuhul kõne alla tulla kergemate süütegude ja lühiajalisemate vangistuste puhul. Sõna "üldjuhul" tähendab seda, et tegemist ei ole reegluga, millel puuduksid erandid.“ Nimetatud sätetest ei tulene tingimusliku vabastamise keeldu ka raskemate kuritegude puhul ega seata ka nõudeid katseaja pikkuse ja vangistuse kestuse omavahelisele suhtele.

Nõustuda ei saa Tartu Ringkonnakohtu otsuse punktides 29-31, 35, 38 toodud võrdlustega, mille käigus võrreldakse kohtualuse poolt toimepandud kuriteo raskust teiste kuritegudega, mille eest on ette nähtud vähemalt kuueaastane vangistus. Kohus, võrreldes KarS eriosa sanktsioone, on leidnud, et KarS § 141 lõikes 2 sätestatud tegu ei ole raskuse poolest võrreldav mitmete teiste kuritegudega, mille eest on ettenähtud vähemalt kuue aastane vangistus, sest KarS § 141 lõikes 2 puudub eriline julmus või siis raske tagajärg nt surm. Juhime tähelepanu sellele, et võrreldavad süüteod saaksid olla vaid sellised, kus tegemist on sama subjekti ehk siis alaealisega. Tartu Ringkonnakohtu poolt toodud võrdlused mh rahvusvahelise julgeoleku vastaste süütegudega ja sõjasüütegude ei ole asjakohased. Väärtuste objektiivset hierarhiat ei saa luua erinevate hüvede formaalloogilise analüüsi teel ega kohtu subjektiivse hinnangu alusel erinevaid kuriteokoosseise ja nende sanktsioone võrreldes. Selliselt koostatud hinnang on subjektiivne, peegeldades üksnes Tartu Ringkonnakohtu kohtunike isiklike seisukohti ja tõekspidamisi.

Ebaselge on lause Tartu Ringkonnakohtu otsuse punktis 29: „Lisaks sellele esineb vastuolu PS -s 10 sätestatud õigusriigi printsibiiga, sest kuue aasta pikkune või seda ületav vangistus eksiks süüühimõtte vastu.“

Ei saa nõustuda Tartu Ringkonnakohtu otsuse punktis 37 tooduga, kus KarS § 141 lõigete 1 ja 2 sanktsioonide võrdlemise valguses märgib Tartu Ringkonnakohtu, et ei saa arvestamata jätta asjaolu, et kannatanu oli üsna pea saamas täisealiseks ning täisealise kannatanu puhul oleks võimalik mõista 6 korda leebem karistus ehk vaid 1 aasta vangistust. Seega märgib Tartu Ringkonnakohtu, et seaduses sätestatud vanusepiiri 18 aastat peaks saama justkui valikuliselt kohaldada ning nagu kohtul ei olekski kohustus järgida rangelt seaduses sätestatud vanusepiiri.

Otsuse punktis 37 märgib Tartu Ringkonnakohus, et kohtu hinnangul ei olnud kannatanule tekitatud seksuaalse enesemääramise õiguse riive tugev ega tekitanud kannatanule suuri üleelamisi.

Ei saa prognoosida ükskõik millise sugulise teo toimepanemisel alaealise suhtes selle teo tagajärjel tekkida võivaid füüsilisi ja psüühilisi kahjustusi ja sellele prognoosile tuginedes tunnistada sanktsiooni alammäär põhiseadusele mittevastavaks.

Vaidlusalune karistuse alammäär peab mõjutama ka preventiivselt isikuid, kes potentsiaalselt võivad panna toime seksuaalkuritegusid alaealiste vastu, KarS § 141 lõike sanktsiooni alammäär seda teeb.

Ülaltoodust tulenevalt leidis õiguskomisjon, et KarS § 141 lõike 2 sanktsiooni alammäär ei ole põhiseadusega vastuolus.

Lugupidamisega

(allkirjastatud digitaalselt)

Andre Hanimägi

esimees